

श्री वीतरागाय नमः

न्यायावतारः तत्त्वार्थसूत्रं

श्रीमदानन्दसागरसूरिविरचितं

परिशिष्टं च.

अमदावाद निवासी

॥ डा. आभाइ पीतांबरदास तरफथी
साधुसाध्वी तथा तेना संग्रहकोने भेट.

योजी छपावी प्रसिद्ध करनार.

मास्तर उमेशचंद रायचंद.

पंजराणेळ-अमदावाद.

वर्ष १९७५ बी.सं. २४४५ सन १९१९

प्रथमावृत्तौ

प्रत १०००

भेट पोष्टनो ०)०॥ मोकली संग्राहणी.

મલવાનાં ઠેકાણાં.

શા. હાથ્યાભાઈ પીતાંબરદાસ મુંવડ પોષ્ટ નં. ૩
જકરીઆ મસીદ ત્રીકમલ્લાલ ગોપાલદાસની ટુકામ

શા. સાંકઢચંદ પીતાંબરદાસ

અમદાવાદ બીકામટની પાંઝ.

માસ્તર ઉમેદચંદ રાયચંદ પાંજરાપાંઝ.

મુ. અમદાવાદ.

શાંતિવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં કશ્વરલાલ કેશવલાલ
બકોલ તથા માણેકલાલ માધવજી. છાપા.

ઠે. ઢાંકવા ચોકી-અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાર્પીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૯૭૯-૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઝા.ખા.પતાર તથા ધર્મ.

વિષય ૪૬૯૩

श्री बीतरागाय नमः
न्यायावतारः तत्त्वार्थसूत्रं
श्रीमदानन्दसागरसूरिवैरैर्दृढं
परिशिष्टं च.

अमदाबाद निवासी

शा. डायाभाइ पीतांबरदास तरफथी
साधुसाध्वी तथा तेना संग्रहकोने भेट.

योजी छपावी प्रसिद्ध करनार.

मास्तर उमेदचंद रायचंद.

पांजरापोळ-अमदाबाद.

संवत् १९७५ बी.सं. २४४५ सन १९१९

प्रथमावृत्तौ

प्रत १०००

(भेट ३) पोष्टनो ०)०॥ भोकली मंगाववी.

१४२१८ विधापीठ
२१४१८०६७
२.

प्रमाणव्युत्पादनमूलम्.

प्रमाणव्युत्पादनार्थमिदमारभ्यते-

- प्रमाणं स्वपराभासि ज्ञानं बाधविवर्जितम् ।
प्रत्यक्षं च परोक्षं च द्विधा मेयविनिश्चयात् ॥१॥
प्रसिद्धानि प्रमाणानि व्यवहारश्च तत्कृतः ।
प्रमाणलक्षणस्योक्तौ ज्ञायते न प्रयोजनम् ॥२॥
प्रसिद्धानां प्रमाणानां लक्षणोक्तौ प्रयोजनम् ।
तद्व्यामोहनिवृत्तिः स्यात् व्यामूढमनसामिह ॥३॥
अपरोक्षतयाऽर्थस्य ग्राहकं ज्ञानमीदृशम् ।
प्रत्यक्षमितरज्ज्ञेयं परोक्षं ग्रहणेक्षया ॥४॥
साध्याविनाशुबो लिङ्गात् साध्यनिश्चायकं स्मृतम् ।
अनुमानं तदभ्रान्तं प्रमाणत्वात् समक्षवत् ॥५॥
न प्रत्यक्षमपि भ्रान्तं प्रमाणत्वविनिश्चयात् ।
भ्रान्तं प्रमाणमित्येताद्विरुद्धं वचनं यत् ॥६॥
सकलप्रतिभासस्य भ्रान्तत्वासिद्धितः स्फुटम् ।

प्रमाणं स्वान्यनिश्चायि द्वयसिद्धौ प्रसिध्यति ॥७॥
 दृष्टेष्टाव्याहताद् वाक्यात् परमार्थाभिधायिनः ।
 तत्त्वग्राहितयोत्पन्नं मानं शाब्दं प्रकीर्तितम् ॥८॥
 आपोपज्ञमनुल्लङ्घ्यनदृष्टेष्टविरोधकम् ।
 तत्त्वोपदेशकृत् सर्वं शास्त्रं कापथ्यवृत्तम् ॥९॥
 स्वनिश्चयवदन्येषां निश्चयोत्पादनं बुधैः ।
 परार्थं मानमाख्यातं वाक्यं तदुपचारतः ॥१०॥
 प्रत्यक्षेणानुमानेन प्रसिद्धार्थप्रकाशनात् ।
 परस्य तदुपायत्वात् परार्थत्वं द्वयोरपि ॥११॥
 प्रत्यक्षप्रतिपन्नार्थप्रतिपादि च यद्वचः ।
 प्रत्यक्षप्रतिभासस्य निमित्तत्वात् तदुच्यते ॥१२॥
 साध्याविनाशुवो हेतोर्वचो यत्प्रतिपादकम् ।
 परार्थमनुमानं तत् पक्षादिवचनात्मकम् ॥१३॥
 साध्याभ्युपगमः पक्षः प्रत्यक्षायनिराकृतः ।
 तत्प्रयोगोऽत्र कर्तव्यो हेतोर्गोचरदीपकः ॥१४॥

अन्यथा वाद्यभिप्रेतहेतुगोचरमोहितः ।

प्रत्याख्यस्य भवेद्धेतुर्विरुद्धारेकितो यथा ॥१५॥

धानुष्कगुणसम्प्रेक्षिजनस्य परिविध्यतः ।

धानुष्कस्य विना लक्ष्यानिर्देशेन गुणेतरौ ॥१६॥

हेतोस्तथोपपत्त्या वा स्यात् प्रयोगोऽन्यथापि वा
द्विविधोऽन्यतरेणापि साध्यसिद्धिर्भवेदिति ॥१७॥

साध्यसाधनयोर्व्याप्तिर्यत्र निश्चीयतेतराम् ।

साध्यस्यैव स दृष्टान्तः सम्बन्धस्मरणान्नतः १८

साध्ये निवर्त्तमाने तु साधनस्याप्यसंभवः ।

रूप्यप्यते यत्र दृष्टान्ते वैग्रम्येति स स्मृतः १९

अन्तर्व्याप्त्यैव साध्यस्य सिद्धेर्विरुद्धादृतिः ।

व्यर्था स्यात् तदसद्भावेऽप्येवं न्यायविदो विदुः २०

प्रतिपाद्यस्य यः सिद्धः पक्षाभासोऽस्ति लिङ्गतः

लोकस्ववचनाभ्यां च बाधितोऽनेकधा मतः २१

अन्यथाऽनुपपन्नत्वं हेतोर्लक्षणमिहिरितम् ।

तदप्रतीतिसन्देहविपर्यासैस्तदाभता ॥२२॥
 असिद्धस्त्वप्रतीतो यो योऽन्यथैवोपपद्यते ।
 विरुद्धो योऽन्यथाऽप्यत्र युक्तोऽनैकान्तिकः स तु
 साधर्म्येणात्र दृष्टान्ते दोषा न्यायविदीरिताः ।
 अपलक्षणहेतूत्याः साध्यादिविकलादयः ॥२४॥
 वैधर्म्येणात्र दृष्टान्ते दोषा न्यायविदीरिताः
 साध्यसाधनयुग्मानामनिवृत्तेश्च संशयत् ॥२५॥
 बाधुक्ते साधने प्रोक्तदोषाणामुद्विभावनम् ।
 दूषणं निरवघे तु दूषणाभासनामकम् ॥२६॥
 सकलावरणमुक्तात्मा केवलं यत् प्रकाशते ।
 प्रत्यक्षं सकलार्थात्मसततप्रतिभासनम् ॥२७॥
 प्रमाणस्य फलं साक्षादज्ञानाविनिवर्त्तनम् ।
 केवलस्य सुखोपक्षे शेषस्यादानहानधीः ॥२८॥
 अनेकान्तात्मकं वस्तु गोचरः सर्वसंविदाम् ।
 एकदेशविशिष्टोऽर्थो नयस्य विषयो मतः ॥२९॥

नयानामेकानिष्ठानां प्रवृत्तेः श्रुतवर्त्मनि ।
 सम्पूर्णार्थविनिश्चायि स्याद्वादश्रुतमुच्यते ॥३०॥
 प्रमाता स्वान्यनिर्भासी कर्ता भोक्ता विवृत्तिमान् ।
 स्वसंवेदनसंसिद्धो जीवः सित्याद्यनात्मकः ३१॥
 प्रमाणादिव्यवस्थेयमनादिनिधनात्मिका ।
 सर्वसंव्यवहर्तृणां प्रसिद्धापि प्रकीर्तिता ॥३२॥
 इति श्रीसिद्धसेनदिवाकर प्रणीतो न्यायावतारः

॥ श्री त-त्त्वाथसूत्रम् ॥

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्ष-
मार्गः ॥ १ ॥ तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्य-
ग्दर्शनम् ॥ २ ॥ तन्निसर्गादधिगमा-
द्वा ॥ ३ ॥ जीवाजीवाश्रवबंधसंवर-
निर्जरामोक्षास्तत्त्वम् ॥ ४ ॥ नाम-
स्थापनाऽव्यजावतस्तन्यासः ॥ ५ ॥
प्रमाणनयैरधिगमः ॥ ६ ॥ निर्देश-
स्वामित्वसाधनाधिकरणस्थिति-
विधानतः ॥ ७ ॥ मतिश्रुतावधिमनःप-

र्यायकेवलानि ज्ञानम् ॥ ८ ॥ सत्सं-
 ख्योदेनरूपरसगन्धान्तररूपावाल्पब-
 हुत्वैश्च ॥ ९ ॥ तत्प्रमाणे ॥ १० ॥ आद्ये परो-
 हम् ॥ ११ ॥ प्रत्यक्षमन्यत् ॥ १२ ॥ मतिः
 स्मृतिः संज्ञा चिन्ताऽजिनिबोध इत्यन-
 र्थांतरम् ॥ १३ ॥ तदिन्द्रियानिन्द्रिय-
 निमित्तम् ॥ १४ ॥ अक्षग्रहापाय-
 धारणाः ॥ १५ ॥ बहुबहुविधक्षिप्रा-
 निश्रितासंदिग्धध्रुवाणां सेतराणाम्
 ॥ १६ ॥ अर्थस्य ॥ १७ ॥ व्यंजनस्याव-
 ग्रहः ॥ १८ ॥ न चक्षुरनिन्द्रियाज्याम्
 ॥ १९ ॥ श्रुतं मतिपूर्वं द्व्यनेकद्वौ-

शजेदम् ॥२०॥ द्विविधोऽवधिः॥२१॥
 भवप्रत्ययो नारकदेवानाम् ॥ २२ ॥
 यथोक्तनिमित्तः षड्विकल्पः शेषा-
 णाम् ॥ २३ ॥ ऋजुविपुलमती मनः-
 पर्यायः ॥ २४ ॥ विशुद्ध्यप्रतिप्राता-
 न्यां तद्विशेषः ॥ २५ ॥ विशुद्धिक्षेत्र-
 स्वामिनिषयेभ्योऽवधिमनःपर्याययोः
 ॥ २६ ॥ मतिश्रुतयोर्निबन्धः सर्वद्र-
 व्येष्वसर्वपर्यायेषु ॥ २७ ॥ रूपिष्वव-
 धेः ॥ २८ ॥ तदनन्तजागे मनःपर्याय-
 स्य । २९ ॥ सर्वद्रव्यपर्यायेषु केवल-
 स्य ॥ ३० ॥ एकादीनि जाज्यानि

युगपदेकस्मिन्नाचर्ज्यः ॥ ३१ ॥ म-
 तिश्रुतावधयो (मतिश्रुतविज्रंगा)
 विपर्ययश्च ॥ ३२ ॥ सदसतोरविशे-
 षायदृष्टोपलब्धेरुन्मत्तवत् ॥ ३३ ॥
 नैगमसंग्रहव्यवहारजुसूत्रशब्दा न-
 याः ॥ ३४ ॥ आद्यशब्दौ द्वित्रिभेदौ ॥ ३५ ॥
 । इति प्रथमोऽध्यायः ।

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

औपशमिकदायिकौ ज्ञावौ मि-
 श्रश्च जीवस्य स्वतत्त्वमौदयिकपारि-
 णामिकौ च ॥ १ ॥ निवाष्टादशैक-

त्रिंशत्त्रिभेदा यथाक्रमम् ॥१॥ स-
 म्यक्त्वचारित्रे ॥३॥ ज्ञानदर्शनदान-
 लाभज्ञोगोपज्ञोगवीर्याणि च ॥४॥
 ज्ञानाज्ञानदर्शनदानादिलब्धश्च-
 तुस्त्रिपञ्चभेदाः सम्यक्त्वचारित्र-
 संयमासंयमाश्च ॥५॥ गतिकषाय-
 लिंगमिथ्यादर्शनाह्लात् संयतासिद्ध-
 त्वलेश्याश्चतुश्चतुस्त्येकैकैकैकपङ्के-
 दाः ॥६॥ जीवज्जव्याज्जव्यत्वादीनि च
 ॥७॥ उपयोगो लक्षणम् ॥८॥ स
 द्वित्रिधोऽष्टचतुर्भेदः ॥९॥ संसारि-
 णो मुक्ताश्च ॥१०॥ समनस्का श्रम-

नस्काः ॥११॥ संसारिणश्च नस्था व-
 राः ॥१२॥ पृथिव्यंबुवनस्पतय स्था-
 वराः ॥१३॥ तेजोवायू द्वीन्द्रियादयश्च
 त्रसाः ॥१४॥ पंचेन्द्रियाणि ॥ १५ ॥
 द्विविधानि ॥ १६ ॥ निर्वृत्युपकरणे
 डव्येन्द्रियम् ॥ १७ ॥ लब्ध्युपयोगौ
 ज्ञावेन्द्रियम् ॥१८॥ उपयोगः स्पर्शा-
 दिषु ॥ १९ ॥ स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुः-
 श्रोत्राणि ॥ २० ॥ स्पर्शरसगंधरूपश-
 ब्दास्तेषामर्थः ॥२१॥ श्रुतमनिन्द्रिय-
 स्या ॥ २२ ॥ वाय्वंतानामेकम् ॥२३॥
 कृमिपिपीलिकात्रमरम-ज्यादोनामे-

कैकवृद्धानि ॥२४॥ संज्ञिनः समन-
 स्काः ॥ २५ ॥ विग्रहगतौ कर्मयोगः
 ॥२६॥ अनुश्रेणि गतिः ॥२७॥ अवि-
 ग्रहा जीवस्य ॥ २८ ॥ विग्रहवती च
 संसारिणः प्राक् चतुर्ज्यः ॥२९॥ एक-
 समयोऽविग्रहः ॥३०॥ एकं द्वौ धा-
 नाहारकः ॥ ३१ ॥ समूर्धनगर्भोपपा-
 ता जन्म ॥ ३२ ॥ सचित्तशोतसंवृत्ताः
 सेतरा मिश्राश्चैकशस्तद्योनयः ॥३३॥
 जराय्वंरुपोतजानां गर्भः ॥३४॥ ना-
 रकदेवानामुपपातः ॥ ३५ ॥ शेषाणां
 समूर्धनम् ॥३६॥ औदारिकयैक्रिया-

हारकतैजसकर्मणानि शरोराणि ३७।
 परं परं सूक्ष्मम् ॥३८॥ प्रदेशतोऽसं-
 ख्येयगुणं प्राक्तैजसात् ॥३९॥ अनं-
 तगुणे परे ॥४०॥ अप्रतिघाते ॥४१॥
 अनादिसंबन्धे च ॥४२॥ सर्वस्य ॥४३॥
 तदादीनि ज्ञाज्यानि युगपदेकस्या-
 चतुर्च्यः ॥ ४४ ॥ निरुपज्ञोगमन्त्यम्
 ॥४५॥ गर्जसंमूर्धनजमाद्यम् ॥४६॥ त्रै-
 क्रियमौपपातिकम् ॥ ४७ ॥ लब्धिप्र-
 त्ययं च ॥ ४८ ॥ शुभं विशुद्धमव्या-
 घाति चाहारकं चतुर्दशपूर्वधरस्यैव
 ॥४९॥ तैजसमपि ॥५०॥ नारकसंभू-

र्धिनो नपुंसकानि ॥ ५१ ॥ न देवाः
 ॥ ५२ ॥ श्रौपपातिकचरमदेहोत्तमपु-
 रुषासंख्येयवर्षायुषोऽनपवर्त्यायुषः ५३

। इति द्वितीयोऽध्यायः ।

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ॥

रत्नशर्करावाबुकापंकधूमतमोम-
 हातमःप्रज्ञाचूमयो घनांबुवाताका-
 शप्रतिष्ठाः सप्ताधोऽधः पृथुतराः । १ ।
 तासु नारः ॥ २ ॥ नित्याशुन्नतरले-
 श्यापरिणामदेवेदनाविक्रियाः ॥ ३ ॥

परस्परोदीरितदुःखाः ॥ ४ ॥ संक्लि-
 ष्टासुरोदीरितदुःखाश्च प्राक् चतुर्थ्याः
 ॥ ५ ॥ तेष्वेकत्रिसप्तदशसप्तदश-
 द्वाविंशतित्रयोस्त्रिंशत्सागरोपमा सत्त्वा-
 नां परा स्थितिः ॥ ६ ॥ जंबूद्वीपलवणादयः
 शुभ्रनामानो द्वीपसमुद्राः ॥ ७ ॥ द्वि-
 र्द्विर्विष्कंजाः पूर्व पूर्वपरिक्षेपिणो व-
 ल्बाकृतयः ॥ ८ ॥ तन्मध्ये मेरुनाजि-
 र्वृत्तो योजनशतसहस्रविष्कंजो जम्बू-
 द्वीपः ॥ ९ ॥ तत्र उत्तरतश्चैव तद्वि-
 देहरम्यक्चैरण्यवतैरावतवर्षाः के-
 न्द्राणि ॥ १० ॥ तद्विनाजिनः पूर्वापरा-

यता हिमवन्महाहिमवन्निषधनील-
 रुक्मिशिखरिणो वर्षधरपर्वताः ॥११॥
 द्विर्धातकीखमे ॥ १२ ॥ पुष्करार्धे च
 ॥ १३ ॥ प्राक् मानुषोत्तरान्मनुष्याः
 ॥१४॥ आया म्लिशश्च ॥१५॥ जरतै-
 रावतविदेहाः कर्मचूमयोऽन्यत्र देव-
 कूरुत्तरकुरुज्यः ॥१६॥ नृस्थितो प-
 रापरे त्रिपल्योपमांतर्मुहूर्ते ॥ १७ ॥
 तिर्यग्योनीनां च ॥ १८ ॥

॥ इति तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

देवाश्चतुर्निकायाः ॥ १ ॥ तृतीयः
पीतलेश्यः ॥ २ ॥ दशाष्टपंचद्वादश-
विकल्पाः कटपोपपन्नपर्यन्ताः ॥ ३ ॥

इंद्रसामानिकत्रायस्त्रिंशपारिषद्या-
त्सरहलोकपालानीकप्रकीर्णकान्ति-
योग्यकिट्विषिकाश्चैकशः ॥ ४ ॥ त्राय-
स्त्रिंशलोकपालवर्ज्या व्यंतरज्योति-
ष्काः ॥ ५ ॥ पूर्वयोद्धीन्द्राः ॥ ६ ॥ पी-
तांतलेश्याः ॥ ७ ॥ कायप्रवीचारा आ-
णशानात् ॥ ८ ॥ शेषाः स्पर्शरूपशब्द-
मनःप्रवीचारा द्वयोर्द्वयोः ॥ ९ ॥ परेऽ-

प्रवीचाराः ॥१०॥ जवनवासिनोऽसु-
 रनागविद्युत्सुपर्णाग्निवातस्तनितोद-
 धिद्वीपदिक्कुमाराः ॥११॥ व्यंतराः
 किंनरकिंपुरुषमहोरगगांधर्वयक्षरा-
 क्षसञ्जितपिशाचाः ॥१२॥ ज्योतिष्काः
 सूर्याचंद्रमसो ग्रहनक्षत्रप्रकीर्णतारा-
 श्च ॥१३॥ मेरुप्रदक्षिणा नित्यगतयो
 नृलोके ॥१४॥ तत्कृतः काक्षविज्ञागः
 ॥१५॥ बहिरवस्थिताः ॥१६॥ वैमा-
 निकाः ॥१७॥ कटपोपपन्नाः कट्पा-
 तीताश्च ॥१८॥ उपर्युपरि ॥ १९ ॥
 सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेंद्रब्रह्म-

लोकलोतकमहाशुक्रसहस्रारेष्वान-
 तप्राणतयोरारणाच्युतयोर्नवसु ग्रैवे-
 यकेषु विजयवैजयंतजयंतापराजिते-
 षु सर्वार्थसिद्धे च ॥२०॥ स्थितिप्रभा-
 वसुखद्युतिलेश्याविशुद्धीन्द्रियावधि-
 विषयतोऽधिकाः ॥२१॥ गतिशरीरप-
 रिग्रहान्निमानतो हीनाः ॥२२॥ उ-
 ह्वासाह्वरवेदनोपपातानुभावतश्च
 साध्याः ॥ २३ ॥ पीतपद्मशुक्लेश्या
 द्वित्रिशेषेषु ॥ २४ ॥ प्राग्ग्रैवेयकेभ्यः
 कक्ष्याः ॥२५॥ ब्रह्मलोकालया लोकां-
 तिका ॥ २६ ॥ सारस्वतादित्यवन्द्य-

रुणगर्दतोयतुषिताव्यावाधामरुतः२७
 विजयादिषु द्विचरमाः ॥ २८ ॥ औ-
 पपातिकमनुष्येज्यःशेषास्तिर्यग्योन-
 यः ॥२९॥ स्थितिः ॥ ३० ॥ जवनेषु
 दक्षिणार्धाधिपतीनां पृथ्योपममध्य-
 र्धम् ॥३१॥ शेषाणां पादोने ॥ ३२ ॥
 असुरेन्द्रयोः सागरोपममधिकं च ॥३३॥
 सौधर्मादिषु यथाक्रमम् ॥३४॥ सा-
 गरोपमे ॥३५॥ अधिके च ॥ ३६ ॥
 सप्त सनत्कुमारे ॥ ३७ ॥ विशेषस्त्रिस-
 सदशैकादशत्रयोदशपंचदशजिरधि-
 कानि च ॥३८॥ आरणाच्युताहूर्ध्व-

मेकैकेन नवसु ग्रैवेयकेषु विजयादिषु
 सर्वार्थसिद्धे च ॥३९॥ अपरा पट्यो-
 पममधिकं च ॥४०॥ सागरोपमे ॥४१॥
 अधिके च ॥४२॥ परतः परतः पूर्वा
 पूर्वानंतरा ॥४३॥ नारकाणां च द्वि-
 तीयादिषु ॥४४॥ दश वर्षसहस्राणि
 प्रथमायां ॥४५॥ जवनेषु च ॥४६॥
 व्यंतराणां च ॥४७॥ परा पट्योपमम्
 ॥४८॥ ज्योतिष्काणामधिकम् ॥४९॥
 ग्रहाणामेकम् ॥५०॥ नक्ष- ॥५१॥
 ॥५२॥ तारकाणां चतुर्जागः ॥५३॥
 जघन्या त्वष्टजागः ॥५४॥ चतुर्जागः

शेषाणाम् ॥५४॥

॥ इति चतुर्थोऽध्यायः ॥

—५४३३३३—

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

अजीवकाया धर्माधर्माकाशपुङ्ग-
वाः ॥१॥ द्रव्याणि जीवाश्च ॥ २ ॥
नित्यावस्थितान्यरूपोणि ॥३॥ रूपि-
णः पुङ्गवाः ॥४॥ आऽऽकाशादेकद्र-
व्याणि ॥५॥ निष्क्रियाणि ॥ ६ ॥ असं-
ख्येयाः प्रदेशा धर्माधर्मयोः ॥७॥ जी-
वस्य च ॥८॥ आकाशस्यानन्ताः ॥९॥
संख्येयासंख्येयाश्च पुङ्गवानाम् ॥१०॥

नाणोः ॥११॥ लोकाकाशोऽवगाहः ॥१२॥
 धर्माधर्मयोः कृत्स्ने ॥ १३ ॥ एकप्रदे-
 शादिषु ज्ञाज्यः पुद्गलानाम् ॥ १४ ॥
 असंख्येयज्ञागादिषु जीवानाम् ॥१५॥
 प्रदेशसंहारविसर्गाज्यां प्रदीपवत् १७
 गतिस्थित्युपग्रहो धर्माधर्मयोरुपका-
 रः ॥१७॥ आकाशस्यावगाहः ॥१७॥
 शरीरवाङ्मनःप्राणापानाः पुद्गलाना-
 म् ॥ १८ ॥ सुखदुःखजीवितमरणो-
 पग्रहाश्च ॥१९॥ परस्परोपग्रहो जी-
 वानाम् ॥२०॥ वर्त्तना परिणामः क्रि-
 या परत्वापरत्वे च कालस्य ॥ २१ ॥

स्पर्शरसगंधवर्णवंतः पुञ्जलाः ॥२३॥

शब्दबंधसौदम्यस्थौल्यसंस्थानजे-
दत्तमश्रुतायात्तपोद्योतवंतश्च ॥ २४ ॥

अणवः स्कंधाश्च ॥२५॥ संघातजदे-
ज्य उत्पद्यंते ॥२६॥ जेदादणुः ॥२७॥

जे संघाताज्यां चाक्षुषाः ॥ २८ ॥

उत्पादव्ययधौव्ययुक्तं सत् ॥ २९ ॥

तद्भावाव्ययं नित्यम् ॥ ३० ॥ अर्पि-

तानर्पितसिद्धेः ॥ ३१ ॥ स्निग्धरूक्ष-

त्वाब्दंधः ॥३२॥ न जघन्यगुणानाम्

॥३३॥ गुणसाम्ये सदृशानाम् ॥३३॥

॥३४॥ द्रव्यधिकादिगुणानां तु ॥३५॥

बंधे समाधिकौ पारिणामिकौ ॥३६॥
 गुणपर्यायवद् द्रव्यम् ॥३७॥ कालश्चे-
 त्येके ॥३८॥ सोऽनंतसमयः ॥ ३९ ॥
 द्रव्याश्रया निर्गुणा गुणाः ॥४०॥ त-
 द्भावः परिणामः ॥ ४१ ॥ अनादिरा-
 दिमाँश्च ॥४२॥ रूपिष्वादिमान् ॥४३॥
 योगोपयोगौ जीवेषु ॥ ४४ ॥

॥ इति पञ्चमोऽध्यायः ॥

अथ षष्ठोऽध्यायः

कायवाङ्मनःकर्म योगः ॥१॥

स आश्रवः ॥२॥ शुद्धः पुण्यस्य ॥३॥

अशुभ पापस्य ॥ (शेषं पापम्) ॥४॥
 सकषायाकषाययोः सांपरायिकेर्याप-
 थयोः ॥५॥ इन्द्रियकषायाव्रतक्रियाः
 पंचचतुःपंचपंचविंशतिसंख्याः पूर्व-
 स्य ज्ञेदाः ॥६॥ तीव्रमंदज्ञाताज्ञात-
 ज्ञाववीर्याधिकरणविशेषेभ्यस्तद्धि-
 शेषः (विशेषात्तद्धिशेषः) ॥ ७ ॥ अ-
 धिकरणं जीवाजीवाः ॥ ८ ॥ आद्यं
 संरंजसमारंजारंजयोगकृतकारिता-
 नुमतिकषायविशेषैस्त्रिस्त्रिस्त्रिश्चतुश्चै-
 कशः ॥ ९ ॥ निर्धर्तनानिर्दोषसंयोग-
 निसर्गा द्विचतुर्विंशिज्ञेदाः परं ॥१०॥

तत्प्रदोषनिन्हवमात्सर्यांतरायासा-
 दनोपघाता ज्ञानदर्शनावरणयोः॥११॥
 दुःखशोकतापाक्रंदनवधपरिदेवना-
 न्यात्मपरोक्षयस्थान्यसद्वैद्यस्य ॥१२॥
 ज्ञूतव्रत्यनुकंपादानसरागसंयमादि-
 योगक्षांतिशौचमिति सद्वैद्यस्य॥१३॥
 केवलिश्रुतसंघर्षधर्मदेवावर्णवादो द-
 र्शनमोहस्य ॥१४॥ कषायोदयात्ती-
 वात्मपरिणामश्चारित्रिमोहस्य ॥१५॥
 बह्वारंजपरिग्रहत्वं च नारकस्यायुषः
 ॥१६॥ माया तैर्यग्योनस्य ॥ १७ ॥
 व्यंष्ट्यारंजपरिग्रहत्वं स्वभावमार्दवा-

र्जवत्त्वं च मा- यस्य ॥१७॥ निःशी-
 क्षव्रतत्वं च सर्वेषां ॥१८॥ सरागसं-
 यमसंयमासंयमाकामनिर्ज- वासत-
 पांसि देवस्य ॥२०॥ योगवक्रतावि-
 संवादनं चाशुभस्य नाम्नः ॥ २१ ॥
 विपरीतं शुभस्य ॥ २२ ॥ दर्शनवि-
 शुद्धिर्विनयसंपन्नता शोषव्रतेष्वनति-
 चारोऽनीक्षणं ज्ञानोपयोगसंवेगौ श-
 क्तिस्त्यागतपत्नी संघसाधुसमाधि-
 वैयावृत्यकरणमर्हदाचार्यबहुश्रुतप्र-
 वचनज्ञकिरावश्यकपरिहाणिमार्ग-
 प्रज्ञावना प्रवचनवत्सलत्वमिति ती-

र्यत्त्वस्य ॥२३॥ परात्मनिंदाप्रशंसे
 सदसज्जुणाह्लादनोद्भावने च नीचै-
 र्गोत्रस्य ॥२४॥ तद्विपर्ययो नीचैर्वृ-
 त्त्यनुत्सेकौ चोत्तरस्य ॥२५॥ विघ्न-
 करप्रमंतरायस्य ॥२६॥

॥ इति षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

हिंसानृतस्तेयाब्रह्मपरिग्रहेभ्यो
 विरतिव्रतम् ॥ १ ॥ देशसर्वतोऽणुम-
 हती ॥२॥ तत्स्थैर्यार्थं भावनाः पञ्च
 पञ्च ॥३॥ हिंसादिष्विहामुत्र चापा-

यावद्यदर्शनम् ॥४॥ दुःखमेव वा ॥५॥
 मैत्रीप्रमोदकारण्यमाध्यस्थ्यानि स-
 त्वगुणाधिकक्लिश्यमानाविनेयेषु ॥६॥
 जगत्कायस्वप्नावौ च संवेगवैराग्या-
 र्थम् ॥ ७ ॥ प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरो-
 पणं हिंसा ॥८॥ असदन्निधानमन-
 तम् ॥९॥ अदत्तादानं स्तेयम् ॥१०॥
 मैथुनमब्रह्म ॥ ११ ॥ मूर्खा परिग्रहः
 ॥१२॥ निःशदयो व्रती ॥१३॥ अगा-
 र्यनगारश्च ॥१४॥ अणुव्रतोऽगारी १५
 ॥ दिग्देशानर्थदंरुविरतिसामायिक-
 पौषधोपवासोपज्ञोगपरिज्ञोगपरिमा-

पातिथिसंविज्ञागव्रतसंपन्नश्च ॥१६॥
 मारणांतिकी संलेखनां जोषिता १७
 ॥ शंकाकांक्षाविचिकित्सान्यष्टिप्र-
 शंसाः॥१८॥ सम्यग्दृष्टेरतिचाराः
 ॥१७॥ व्रतशीलेषु पंच पंच यथाक्रमम् ॥१८॥
 बंधवधवृत्तिच्छेदातिभा-
 गरोपणान्नपाननिरोधाः ॥१९॥ मि-
 थ्योपदेशरहस्यज्याख्यानकूटलेख-
 नान्यासाप्रहारसाकारमंत्रज्ञेदाः
 ॥२०॥ स्तेनप्रयोगतदाहृतादानवि-
 रुद्धराज्यातिक्रमहीनाधिकमानोन्मा-
 नप्रतिरूपकव्यवहाराः ॥ २१ ॥ पर-

विवाहकरणत्वरपरिगृहीतागमनानं-
 गक्रीडातीव्रकामाग्निनिवेशाः ॥२३॥
 क्षेत्रवास्तु हिरण्यसुवर्णधनधान्यदा-
 सीदासुप्यप्रमाणातिक्रमाः ॥२४॥ ऊ-
 र्ध्वाधस्तिर्यग्गव्यतिक्रमः क्षेत्रवृद्धिस्मृ-
 त्यंतर्धानानि ॥ २५ ॥ श्रानयनप्रेष्य-
 प्रयोगशब्दरूपानुपातपुङ्गवंप्रक्षेपाः ॥२६॥
 कदर्पकौकुच्यमौखर्यासमीक्ष्याधिक-
 रणोपज्ञोगाधिकत्वानि ॥२७॥ योग
 दुःप्रणिधानानादरस्मृत्यनुपस्थापना-
 नि ॥ २८ ॥ अपत्यवेदिताप्रमा-
 र्जितोत्सर्गादाननिक्षेपसंस्तारोपक-

मणानां रत्नानां पस्थानानि । ३० ॥
 सचित्तसंबन्धसंमिश्राजिषवदुःपक्वा-
 दाराः ॥ ३० ॥ सचित्तनिक्षेपपिधा-
 नपरव्यपदेशादयमासातिक्रमाः
 ॥ ३१ ॥ जीवितमरणाशंसा मित्रानुरा-
 गसुखानुबन्धनिदानकरणानि ॥ ३२ ॥
 अनुग्रहार्थं स्वस्यातिसर्गो दानम्
 ॥ ३३ ॥ विधिद्रव्यद्वन्द्वविशेषात्त-
 द्विशेषः ॥ ३४ ॥

॥ इति सप्तमोऽध्यायः ॥

। अथ अष्टमोऽध्यायः ।

मिथ्या ज्ञानाविरतिप्रमादकषाय-
 योगा बन्धहेतवः ॥१॥ सकषायत्व-
 जीवः कर्मणो योग्यान्पुद्गलानादत्ते
 ॥२॥ सबन्ध ॥ ३ ॥ प्रकृतिस्थित्य-
 ज्ञावदेशास्तद्विधयः ॥ ४ ॥ आद्यो
 ज्ञानदर्शनावरणवेदनीयमोहनीया-
 युष्कनामगोत्रांतरायाः ॥५॥ पञ्चन-
 वक्ष्यष्टाविंशतिचतुर्द्विचत्वारिंशद्वि-
 पञ्चज्ञेदा यथाक्रमम् ॥६॥ मत्यादी-
 नां ॥ ७ ॥ चक्षुरचक्षुरवधिकेवल्लानां
 निद्रानिद्रानिद्राप्रचक्षाप्रचक्षाप्रचक्षा

स्त्यानगृह्वेदनी यानि च । ७ । सद-
 सद्देवे ॥ ए ॥ दर्शनचारित्रमोह-
 नीयकषायनोकषायवेदनीयाख्यास्त्रि-
 द्विषोरुशनवज्ञेदाः सम्यकत्वमिष्ट्या-
 त्वतदुक्तयानिकषायनोकषायावनन्ता
 नुब्रंध्यप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावर-
 णसंज्वलनविकल्पाश्चैकशः क्रोधमा-
 नमायालोभाः हास्यरत्यरतिशोकज-
 यजुगुप्सास्त्रीपुंनपुंसकवेदाः ॥ १० ॥
 नारकतैर्यग्योनमानुषदैवानि ॥ ११ ॥
 गतिजातिशरिरांगोपांगनिर्माणबंध-
 नसंघातसंस्थानसंहननस्पर्शरसगं-

धवर्णानुपूर्व्यगुरुलघुपघातपराघाता
 तपोद्योतोच्छ्वासविहायोगतयः प्र-
 त्येकशरीरत्रसमुन्नगसुस्वरशुन्नसू-
 दमपर्याप्तस्थिरादेयप्रशांसिसेतराणि
 तीर्थकृत्वंचेत्ति।१२।उच्चैर्नोचैश्च ॥१३॥
 दानादीनामंतरायः॥ १४ ॥ आदित-
 स्तिष्ठणामंतरायस्य च त्रिंशत्सा-
 गरोपमकोटीकोटयः परा स्थितिः
 ॥१५॥ सप्ततिर्मोहनीयस्य ॥ १६ ॥
 नामगोत्रयोर्विंशतिः।१७।त्रयस्त्रिंशत्-
 सागरोपमाण्यायुष्कस्य(त्रयस्त्रिंशत्सा-
 गराण्य धिकान्गायुष्कस्य) ॥ १८ ॥

अपरा द्वादश मुहुर्त्तावेदनीयस्य १९
 ॥ नामगोत्रयोरष्टौ ॥ २० ॥ शेषाणा-
 मंतर्मुहूर्त्तम् ॥ २१ ॥ विपाकोऽनुजावः
 ॥ २२ ॥ सयथानाम ॥ २३ ॥ ततश्च
 निर्जरा ॥ २४ ॥ नाम-त्ययाः सर्वतो
 योगविशेषाः सूक्ष्मैकक्षेत्रावगाढस्थि-
 ताः सर्वात्मप्रदेशेष्वनंतानंतप्रदेशाः
 ॥ २५ ॥ सद्देशसम्यक्त्वहास्यरतिपुरु-
 षवेदशुजायुर्नामिगोत्राणि पुण्यम् २६ ।

। इति अष्टयोऽध्यायः ।

॥ अथ नवमोऽध्यायः ॥

आश्रवनिरोधः संवरः ॥१॥ स गु-
प्तिसमितिधर्मानुप्रेक्षापरिषद्वजयथा-
रित्रैः ॥२॥ तपसा निर्जरा च ॥ ३॥
सम्यग्योगनिग्रहो गुप्तिः ॥४॥ इर्या-
न्नाषैषणादाननिक्षेपोत्सर्गाः समि-
तयः ॥५॥ उत्तमः क्षमत्मा ह्यर्ज-
वशौचसत्यसंयमतपस्त्यागाकिंचन्य-
ब्रह्मचर्याणि धर्मः ॥ ६ ॥ अनित्या-
शरणसंसारैर्मुक्त्वा शूचित्वाश्रव-
संवरनिर्जरासोकबोधिदूर्लभधर्मस्वा-
ख्यातव्रतत्वानुचिंतनमनुप्रेक्षाः ॥७॥

मार्गाच्यवननिर्जरार्थे परिषोढव्याः
 परिषदाः ॥ ८ ॥ क्षुत्पिपासाशी-
 नोष्णदंशमशकनाग्न्या तिस्रिचर्या-
 निषद्याशय्याक्रोशवधयाचनाक्षान्न-
 रोगतृणस्पर्शमलसत्कारः रस्कारप्र-
 ज्ञाज्ञानदर्शनानि ॥ ९ ॥ सुक्ष्मसं-
 परायठद्वयस्थवीतरागयोश्चतुर्दश ॥ १० ॥
 एकादश जिने ॥ ११ ॥ बादरसंपराये
 सर्वे ॥ १२ ॥ ज्ञानावरणे प्रज्ञाज्ञाने
 ॥ १३ ॥ दर्शनमोहांतराययोरदर्शना-
 क्षान्नौ ॥ १४ ॥ आरित्रमोहे नाग्न्या-
 रतिस्रिनिषद्याक्रोशयाचनासत्कारपु-

रश्काराः १५॥ वेदनीये शेषाः १६॥
 एकादयो ज्ञाज्या युगपदेकोनविंश-
 तिः ॥१७॥ सामायिकहेदोपस्थाप्यप-
 रिहारविशुद्धिसुद्धसंपराययथाख्या-
 तानि चारित्रम् ॥ १८ ॥ अथ नश-
 नावमौदर्यवृत्तिपरिसंख्यानरसपरि-
 स्थागविविक्तशय्यासनकायक्लेशा वा
 ह्यं तपः ॥ १९ ॥ प्रायश्चित्तविनय-
 वैयावृत्त्यस्वाध्यायव्युत्सर्गध्यानान्यु-
 त्तरम् ॥२०॥ नव चतुर्दश पंच छि-
 जेदं यथाक्रमं प्राग्ध्यानात् ॥ २१ ॥
 आलोचनप्रतिक्रमणतदुत्तमविवेक-

वृत्तसंगतपञ्चैदपरिहारापस्थापनानि
 ११॥ ज्ञानदर्शनधारित्रोपचाराः १३॥
 आचार्योपाध्यायतपस्विशिक्षकग्ला-
 नगणकुलसंघसाधुसमनोज्ञामाम् १४
 वाचनाच्छनाऽनुप्रेक्षास्नायधर्मोप-
 देशाः १५॥ बाह्याज्यंतरोपध्योः १६॥
 उत्तमसंनमस्यैकाग्रचिंतानिरोधश्च
 ध्यानं ॥ १७॥ आमुहूर्त्तात् ॥ १८॥
 आर्त्तरोद्रधर्मश्च क्लानि ॥ १९॥ परै-
 मोदहेतू ॥ २०॥ आर्त्तममनोज्ञानां
 संप्रयोगे तद्धिप्रयोगाय स्मृतिसम-
 न्वाहारः ॥ २१॥ अन्तर्गताः ॥ २२॥

विपरीतं मनोद्धानाम् । ३३॥ निदानं
 च कामोपहतचित्तानां पुनः ॥ ३४ ॥
 तदविरतदेशविरतप्रमत्तसंयतानाम्
 ॥ ३५ ॥ हिंसाऽनृतस्तेयविषयसंरक्षणे-
 भ्यो रौद्रमविरतदेशविरतयोः ३६ ।
 आज्ञाऽपायविपाकसंस्थानविचयाय
 धर्ममप्रमत्तसंयतस्य ॥ ३७ ॥ उपशां-
 तक्षीणकषाययोश्च ॥ ३८ ॥ शुक्ले
 चाद्ये ॥ ३९ ॥ वक्षेचाद्ये पूर्वविदः
 पूर्वविदः ॥ ४० ॥ परे केवलिनः ॥ ४१ ॥
 पृथक्स्वैकत्ववितकः । दमक्रियाप्रति-
 पातिव्युपरतक्रियानिवृत्तीनि ॥ ४२ ॥

तत् त्र्येककाययोगायोगानाम् ॥४३॥
 एकाश्रये सवितर्के पूर्वे ॥४४॥ अवि-
 चारं द्वितीयम् ४५ वितर्कःश्रुतम् ४६
 विचारोऽर्थव्यंजनयोर्योगसंक्रांतिः ४७
 सम्यग्दृष्टिश्चावकविरतानंतवियोज-
 कदर्शनमोहक्षपकोपशमकोपशान्त-
 मोहक्षपकक्षीणमोहजिनाः क्रमशो-
 ऽसंख्येयगुणनिर्जराः ४८॥ पुष्पाकव-
 कुशकुशीलनिर्ग्रथस्नातका निर्ग्रथाः॥
 ४९॥ संयमश्रुतप्रतिसेवनातीर्थलिंग-
 लेश्योपपातस्थानविकल्पतः साध्याः
 ॥ ५० ॥ ॥ इति नवमोऽध्यायः ॥

। अथ दशमोऽध्यायः ।

मोहक्षयाज् ज्ञानदर्शनवरणांत-
 रायक्षयाच्च केवलम् ॥१॥ बंधहेत्व-
 ज्ञावनिर्जराज्याम् ॥ २ ॥ कृत्स्नक-
 र्महयो मोक्षः ॥ ३ ॥ औपशमिका-
 दिज्जव्यत्वाज्ञावाच्चान्यत्र केवलसं-
 क्तज्ञानदर्शनसिद्धत्वेज्यः ॥ ४ ॥
 तदनंतरमुध्वं गच्छत्यालोकांतात् ॥५॥
 पूर्वप्रयोगादसंगत्वाद्बन्धहेदात्तथा-
 गतिपरिणामाच्च तद्गतिः ॥६॥ क्षेत्र-
 कासगतिलिंगतीर्थचारित्रप्रत्येकबु-
 धबोधितज्ञानावगाहनांतरसंख्याद्वय-

बहुत्वतः साध्याः ॥७॥

॥ इति दशमोऽध्यायः ॥

॥ इति तत्त्वार्थसुत्र संपूर्णम् ॥

अथ श्रीमदाचार्यश्रीनन्दसागररि-
विरचितं.

श्री तत्त्वार्थपरिशिष्टम् ।

सरम्यां पञ्चधनुःशतमानं वपुः।१।
अर्वागर्धार्धं आद्यादिप्रस्तटे हस्त-
त्रयं।२। विरहश्चतुर्विंशतिमुहूर्तसप्तप-
ञ्चदशदिनैकद्विचतुःषण्मासाः ॥३॥

दयादेः सेवातीतिः ॥४॥ ज्ञेयं ताश्चक्रि-
 हरिं गच्छाहं ज्ञानयतिदेशसंम्यक्तव-
 वन्तः ॥५॥ चत्वार्यर्धचत्वारि गव्यूतान्य-
 वधिराद्ये परापरः ॥६॥ परतोऽर्धार्धगव्यू-
 तहो नं १ विंशतिदशाष्टशतचतुर्दशाष्ट-
 शतद्विचतुरष्टशतचतुर्द्विंशत्यष्टश-
 तदशविंशत्यष्टशतदशचतुः षट्दश-
 दशविंशतिदशपञ्चदशविंशत्यष्टश-
 तविंशतिसिद्धिः स्त्रीनपुंसकपुरुषगृह-
 न्यस्वलिंगगुरुब्रधुमध्यावगाहोर्ध्वा-
 धस्तित्ये नरकदिएषा नरामरत्रि-

^६पृथ्वी ^{१७}जूदक ^{१८}द्वय ^{१९}वनस्पति ^{२०}तिर्यक् ^{२१}तिर्य-
^{२२}क्छीना ^{२३}। ^{२४}अन्ततद्देवीज्योति-
^{२५}ष्कते ^{२६}वीवैमानिकतद्देवीज्यः ॥ ८ ॥
^१द्वात्रिंशदष्टचत्वारिंशत्षष्टिद्वासप्तति-
^२चतुरशीतिषण्णवति ^३ष्यष्टाधिकसिद्धि-
^४रष्टादिषु ^५समयेषु। ^६ए। ^७द्वाविंशतिसप्त-
^८त्रिदशवर्षसहस्रत्रिदिनद्वादशवर्षेको
^९नपञ्चाशद्दिनषण्मासत्रिपल्यायुषः पृ-
^{१०}थ्व्यब्वायुवनस्पत्यग्निद्वित्रिचतुष्प-
^{११}ञ्चेन्द्रियाः ॥ १० ॥ ^{१२}परमाणवोऽनन्ताः
^{१३}असरोरुथरेणुवासाग्रविज्ञायुकमयवा-

इगुला अष्टगुणाः॥११॥ द्वादशसप्तत्रि-
 ष्पताष्टाविंशतिसप्ताष्टनवार्धत्रयोद-
 शद्वादशदशदशनवद्वादशषड्विंशति-
 पञ्चविंशतिलक्षः॥ ललाटादयः पृथ्व्य-
 त्तैजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुरिन्द्रिय-
 जलवायुचतुष्पदोरोजुजपसि सर्पनरा
 मरनिरयेषु॥१२॥ अष्टोच्चा द्वादशचतु-
 र्मुखोपरि पृथुष्ठा जगत्यः॥१३॥ द्विपाद-
 व्यूतोऽयामा वेदिका जलद्वययो-
 जनवनशिरस्काः ॥१४॥ एकद्विचतुः
 शतयाजनोऽहो हिमवन्महाहिमव-

मृषधा शिखरिरुक्मिनीदाः ॥ १५ ॥
 आविदेहेज्यो द्विगुण उन्नयतो वर्षव-
 र्षधराणां व्यायामः ॥ १६ ॥ इहाः सदे-
 व्यावासकमदाः गिर्युच्चत्वदशगुणदै-
 र्घ्या अर्धविस्तीर्णा दशयोजनोद्धेधाः
 । १७ । गङ्गासिन्धू रोहितांशारोहिते
 हरिकान्ताहरिसखिले सीतोदासीते
 नरकान्ताः । रीकान्ते सुवर्णरूप्यकूले
 रक्तारक्तवत्यौ नरतादिषु पूर्वपश्चि-
 मोदधिगे ॥ १८ ॥ अपविदेहेज्यो
 त्रिगुणपरिवारा उन्नयतः ॥ १९ ॥ चतु-
 दशस्र स्वाणि आदौ ॥ २० ॥ विदेहेषु

चतुर्दशसहस्रपरिवारा द्वात्रिंशद्वि-
 जया द्विनदीका ॥ २१ ॥ युग्मिहोत्रे
 चतुरशीतिसहस्रनदीके ॥ २२ ॥
 षडन्तराः ॥ २३ ॥ चत्त्रिंशद्वैताढ्य-
 विद्युत्प्रजनिषधनीलमाढ्यवत्सुरगि-
 रिषु नव नव कूटाः ॥ २४ ॥ सौ-
 मनसगन्धमादनयोः सप्त ॥ २५ ॥
 रुक्मिमहाहिमवतोरष्ट ॥ २६ ॥ शिख-
 रिहिः षड्गोपेष्टान्तराः ॥ २७ ॥ षोड-
 शसु वक्षस्कारेषु चत्वारः ॥ २८ ॥
 ततश्चयं कनकगिरीणां ॥ २९ ॥ चत्वारो
 वृत्तवैताढ्याः ॥ ३० ॥ द्वौ चित्रवि-

चित्रौ ॥३१॥ द्यौयमकसमकौ ॥३२॥

१ २ ३
 सुषमसुषम सुषम सुषम दुषम दु-

४ ५ ६
 षम सुषम दुषम दुषम दुषमा-

राश्चतुस्त्रिद्विचत्वारिंशत्सहस्रोनै-

कसाग कोटोकोट्यैकविं । त्यकविं-

शतिसंख्यवर्षमानाः ॥ ३३ ॥ देव-

उत्तरकुर्वो रम्यकह्रिवर्षयोरण्य

वतैहमवतोर्विदेेषु प्रथमप्रतिज्ञा-

गाद्याः ॥३४॥ त्रि-येकपल्यजीविताः

त्रिद्वयेककोशास्त्रिद्वयेकदिनतूवरीबद

रामलकापाराः षड्पञ्चाशदधिकशत

द्वयार्धं षष्ठकरं रुका कानपञ्चा-

शतपञ्चदशाधिकाऽपत्यपाक्षना युग्मि-
 नः ॥३५॥ पूर्वकोटी त्रिंशदधिकत-
 विंशतिवर्षजीविताः क्राशपाद-
 प्तद्विस्तोच्छ्रयाः तूयाणि ॥३६॥
 जरतैरावतयोः षट् ॥३७॥ पञ्च-
 शतचक्रकाधिकपञ्चत्रिंशत्स-
 स्त्राया-
 मा विजयाः षोडशाः ॥ ३८ ॥ चतु-
 श्चस्वारिंशदधिकाष्टपञ्चाशच्छतानि
 वनस्त्रद्वयं ॥ ३९ ॥ पञ्चाशदधिक-
 शतस्रस्रकं नद्यः ॥४०॥ व-
 त्स्कारा-
 श्वतुः सहस्री ॥ ४१ ॥ द्वाविंशतिः
 सहस्राणि वनं ॥४२॥ दशसहस्राणि

मेरुः ॥४३॥ उत्त दणि णताऽर्धतृती-
 यशते ॥ ४४ ॥ बहिश्चतुरंतः पंचश-
 तोच्चा गजगिरयः ॥४५॥ षट्चतुश्च
 तुरष्ट क्रमात् देव्यः ॥४६॥ पंचासुरयोः
 ॥ ४७ ॥ ऊर्ध्वं परिगृहीतेतराणां प-
 ल्यमधिकं सप्तपञ्चाशन्नवपञ्चपञ्चा-
 शत् द्वयोः ॥ ४८ ॥ द्वयोस्त्रयोदश
 द्वयोर्द्वादश षट् पञ्च चत्वारश्चत्वारो
 द्वयोश्चत्वारि दशोपरि प्रस्तटाः ॥४९॥
 आद्यद्वयं उत्कृष्टानेजप्रत न्तकेष्ट-
 प्रतरगुण ॥ ४९ ॥ शेषेषु विश्ले-
 अ
 षस्य साधस्तना पुनः ॥ ४९ ॥
 ब

त्र्यस्रचतुरस्रवृत्ता दिक्षु द्वाषष्टिरुप-
 र्येकैकहीना विमानाः ॥ ५० ॥ वृत्तमिन्द्रकं
 मध्ये ॥ ५१ ॥ स्वयंभूद्वीपे षोडश ॥ ५२ ॥ न
 प्रागाढ्यां पुष्पावकीर्णाः ॥ ५३ ॥ षट्
 सहस्राणि सामानिकाः ॥ ५४ ॥ चतुः
 षष्टिः षष्टिश्चासुरयोः ॥ ५५ ॥ चतु-
 र्गुणा आत्मरक्षाः ॥ ५६ ॥ व्यन्तराणां
 चत्वारि ॥ ५७ ॥ चतुस्त्रिंशच्चतुश्चत्वा-
 र्तिंशदष्टत्रिंशत् पञ्चकृत्वः चत्वारिंशत्
 पञ्चाशच्चत्वारिंशद्वह्ना उत्तरतश्चतुर्ल-
 कहीनाः जवनाः ॥ ५८ ॥ चूनाम-
 षिफणिगरुडवज्रकलशसिंहाश्वाभि-

दशचतुरशीतिशतं मण्डलानि ॥ ६७ ॥
 जम्बूवः शतेऽशीते पञ्च पञ्चषष्टिः ६८
 समयशतवर्षप्रदेशैर्वासाग्रैः पल्यमुद्रा-
 राक्षक्षेत्राख्यं ॥ ७० ॥ पनकासङ्-
 ख्येयम् एखणैः दुदमम् ॥ ७१ ॥ दश
 कोटाकोटयः सागरः ॥ ७२ ॥ सार्ध-
 ह्योद्धारसाग समयमानाः द्वीपा-
 षडधयः ॥ ७३ ॥ द्वात्रिंशदष्टाविंशति-
 द्वादशाष्टचतुर्लक्षपञ्चा-
 दसहस्रचतुस्त्र्येकादशसप्ताधिकैक-
 शतपञ्च विमाना ऊर्ध्वलोके ॥ ७४ ॥
 एकैरप्राकारावृता वृत्ताः ॥ ७५ ॥

चतुर्दशः सर्वतो वेदिकाश्चतुरस्याः
 ॥ ७६ ॥ त्रिद्वारा वृत्तचतुरस्यासन्नवे-
 दिका प्राकारावृताः त्र्यस्याः ॥ ७७ ॥
 मृगमण्डिषवराहसिंहाजदण्डुरहयग-
 जंजुजमखजिवृषजविमिमाङ्काः ७८
 चतुरशीत्यशीतिद्वसप्ततिसप्ततिष-
 टिपञ्चाशच्चत्वारिंशत्रिंशद्विंशतिदश-
 तस्याः सामानिकाः ॥ ७९ ॥ द्वित्रि-
 त्रिशोषा घनोदधिवातोऽजयाकाशप्र-
 तिष्ठाः ॥ ८० ॥ द्वयोर्द्वात्रिंशष्टतयो-
 जनानि पृथ्वीविमानबाह्व्यं ॥ ८१ ॥
 द्विद्विद्विचतुर्नवपञ्चस्वकैकशतप्रराष्ट्र-

त्तिः ॥ ८२ ॥ द्विद्विद्विद्विशेषेषु पञ्च-
 चतुस्त्रिद्विश्वेतवर्णाः ॥ ८३ ॥ सौधर्ममा-
 हेन्द्रलांतकसहस्राराच्युतग्रैवेयकलो
 कान्ता एकादिरज्ज्वाः ॥ ८४ ॥ आ
 ईशानात्सप्तहस्तं वपुः ॥ ८५ ॥ द्विद्वि-
 द्विचतुर्ग्रैवेयकानुत्तरेण्वेकैकहीनं ॥ ८६ ॥
 मध्ये प्रत्यतरं जघन्यादेकादशैकजा
 गाधिकं ॥ ८७ ॥ द्वादशमुहूर्त्ता उप-
 पातविरहः ॥ ८८ ॥ आ ईशानाञ्च-
 तुर्विंशतिः ॥ ८९ ॥ त्रिजागोनदश
 सत्रिजागद्वादश सार्धद्वाविंशति पञ्च-
 चत्वारिंशदशोतिशतदिना उर्ध्वमू०

द्वयोर्द्वयोर्त्रिषु त्रिषु त्रिषु विजयादिषु
 सर्वार्थे च सङ्ख्यातमासवर्षश्चतस-
 हस्रसहस्रवर्षपद्यासंख्यसंख्यजागाः
 ॥ ९१ ॥ तापसपरिव्राजकतिर्यक्-
 श्राद्धमिष्यादृष्टियतिसंयतानां ज्यो-
 तिष्कब्रह्मलोकसहस्राराच्युतग्रैवेयक-
 सर्वार्थेषु ॥ ९२ ॥ तापससहस्रस्थश्राद्धचतु-
 र्दशपूर्विणां व्यन्तरसौधर्मसौधर्मला-
 न्तकेष्वपरः ॥ ९३ ॥ सेवार्त्तकीलिकाऽर्ध-
 नाराचनाराचवर्षजनाराचवज्रवर्षभनारा-
 चैश्वतुःषष्टदशद्वादशसिद्धयः ॥ ९४ ॥
 त्रिपल्यत्रित्रयोदशसागरमायुः श्या-

द्यद्वयसनत्कुमारखान्तकाधः किद्विब-
 षिकानां ॥ ए५ ॥ प्राणस्तोकलवः-
 हूर्त्तदिनमासाः सप्त सप्त सप्तसप्त-
 ति त्रिंशत्त्रिंशद्द्वादशगुणाः स्तोकल-
 वमुहूर्त्तदिनमासवर्षाः ॥ ए६ ॥ जघन्या-
 श्वतुर्थस्तोकसप्तकाज्यामाहारोच्छ-
 वासौ ॥ ए७ ॥ आसागरात् दिवसमुहूर्-
 त्तपृथक्त्वाज्यां ९८ परतोऽतरसमप-
 वर्षसहस्राज्यां ९९ द्विद्विद्विद्विचतुःषट्-
 त्रिंशैवेकवासिनोऽधः प्रथमाद्याः त्रि-
 षयाः १०० पञ्चानां संभिन्नलोकनाशिः
 ॥ १०१ ॥ नवतिसहस्रलक्षवर्षपूर्वकोटी

सागरदशनवज्रागाद्या आद्या नरक-
 प्रस्तटेष्वायुः १०२ अशीतिद्वात्रिंश-
 दष्टाविंशतिर्विशत्यष्टादशषोडशाष्ट-
 सहस्राधिकलक्षपिएमाः १०३ विंशतिः
 सहस्राणि घनोदधिः १०४ षडूर्ध्वपञ्च-
 मसार्धयोजनैर्धनाम्बुघनतनुवातैर्वल-
 यं ॥१०५॥ योजनत्रिजागैकत्रिजाग-
 गव्यूतवृद्धं क्रमात् १०६ त्रिंशत्पञ्च-
 विंशतिपञ्चदशदशत्रिपञ्चानैकलक्ष-
 पञ्चावासाः ॥१०७॥ द्विद्विर्हीनास्त्रयो-
 दश प्रस्तटाः । १०८ । ।दद्वेकोनप-
 ञ्चाशदष्टचत्वारिंशद्विद्विद्वि ॥ १०९ ॥
 त्रिष्कम्भवगदशगुणमूलं परिधिः ११०

पादगुणोऽसौ गणितपदं ॥ १११ ॥
 बीषुपृथक्त्वं चतुर्गुणेषुगुणमूलं जीवा
 ॥ ११२ ॥ इषुवर्गषड्गुणजीवावर्गयु-
 त्मूलं धनुः ॥ ११३ ॥ अन्त्येषु जीवा गुण
 चतुर्जक्तवर्गदशगुणमूलं प्रतरः ॥ ११४ ॥
 हिमवच्छिखरिणोः शतवृक्षास्त्रितादि-
 विष्कम्भा अन्तरद्वीपाः वृक्षाः प्र-
 तिकोणं सप्त ॥ ११५ ॥ पट्यासंख्यांशा-
 र्यो जनदशमांशतनुचतुर्थजो जिचतुः
 षष्टिपृष्ठकोन्नाशीतिदिनाप उपालना
 युग्मिनः ॥ ११६ ॥ क्षवण आपश्चनव-
 तिसहस्रेज्यः सहस्रावगाढः सप्त-
 शतोन्नयः ॥ ११७ ॥ मध्ये शिखा सप्तदश

सहस्राणि ॥ ११० ॥ चाम्योत्तमयता
 दशशतपुत्रत्वौ पञ्चशतोच्चौ द्रुगिरी
 धातुकीपुष्करार्धयोः । ११९ ।

स्वपराज्ञासि ज्ञानं प्रमाणं । १२० ।
 अनाद्वेप एक धर्मको वक्त्राजिप्रायो
 नयः ॥ १२१ ॥ उपशमो मोहे मिश्रो
 घातिषु हयः सर्वेषु औदयिकपारि-
 णामिकौ च । १२२ । जघन्याद्यस्य -
 जघनानन्तराण्युकावर्गणा ॥ १२३ ॥
 सर्वाः स्वानन्तजागवृद्धाः १२४ सि-
 द्धानन्तांशाधिका अग्रहणाः ॥ १२५ ॥

॥ इति तत्त्वार्थ परिशिष्टं संपूर्णं ॥

समाप्त.

आर्त्तध्यानથી बचवानો ઉપાય.

મને શોકો ન કર્તવ્યો, ભવિષ્યં નૈવ શોચયેત્ઃ
વર્તમાનેન યોગેન, વર્તન્તે હિ વિચક્ષણાઃ ૧

લક્ષ્મીનું સ્વરૂં સાર્થકય.

દિવન્તિ નયઃ સ્વયમેવ નામ્ભઃ.,

સ્વયં ન સ્વાદન્તિ ફળાનિ વૃક્ષાઃ;

નાદન્તિ સસ્યં સ્વલુ વારિવાહાઃ.,

પરોપકારાય સતાં વિભૂતયઃ.,

૨

ભાવાર્થઃ—નદીઓ પોતે પાણી પીતી નથી,
વૃક્ષો પોતે ફળો खाતાં નથી અને વર્ષાદ (પીતે)
ધાન્ય खातो નથીજ. (પણ) એ સર્વ પુરને મા-
ટેજ હોય છે (તેવ) સજ્જનોની સંપત્તિ (પણ)
પરોપકારના માટે હોય છે.

अमारी पामेथी नचिनां गुजं पुस्तको मळशे.

पंचप्रतिकमण (नवस्मरण तथा जीव,
चागादि चार प्रकरणोना) अर्थ स
जेना छ आवृत्तिओ रूपी जवाथी हाल
ज गणा सुधारा वधारा साथे सा
आवृत्ति बहार पाडवामां आर्वा छे. १

देवसंसारिइ अर्थ सहित ०-६-

जीवाविचारादि चार प्र. अर्थ साथे ०-६

सामायक सूत्र अर्थ सहित ०-१-

कर्मग्रंथ शास्त्रीटाडपमां भाग १ लो जेमां चार
ग्रंथनो समावेश अर्थ साथे करेलो छे. १-

मळवानुं ठंकाणुं—मास्तर उमेदचंद रायच
पांजरा पाळ—अमदावाद.

